

XALQ OG'ZAKI IJODIDA URF-ODAT VA MAROSIMLAR BILAN BOG'LIQ TERMINLARNING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI

Mengboyev Azizbek Alijon o'g'li

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti 1- kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8188534>

Annottsiya. Ushbu maqolada xalq og'zaki ijodida urf-odat va marosimlar bilan bog'liq terminlarning chog'ishtirma tahlili to'y marosimlar asosida qilingan.

Kalit so'zlar: etnografiya, etnolingvistika, dialektal leksika, madaniyat rivojlanishi, to'y marosimlari etnografizmlari.

AUGMENTATION ANALYSIS OF TERMS RELATED TO CUSTOMS AND RITUALS IN FOLK ORAL CREATIVITY

Abstract. In this article, a rough analysis of terms related to Customs and rituals in folk oral creativity was made on the basis of wedding ceremonies.

Key words: ethnography, ethnolinguistics, dialectal lexicon, cultural development, ethnography of wedding ceremonies.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ТЕРМИНОВ, СВЯЗАННЫХ С ОБЫЧАЯМИ И ОБРЯДАМИ В УСТНОМ НАРОДНОМ ТВОРЧЕСТВЕ

Аннотация. В данной статье проведен сравнительный анализ терминов, относящихся к обычаям и обрядам в устном народном творчестве на основе свадебных обрядов.

Ключевые слова: этнография, этнолингвистика, диалектная лексика, развитие культуры, этнографизмы свадебных обрядов.

O'zbek xalqining urf-odatlarini asrlar bo'yi o'zbeklar millatining tashkil etopishida ishtirok etgan barcha qabilalar va elatlarning madaniy malakalari va an'alarining uyg'unlashuvdagi murakkab jarayonlar oqibatida tarkib topgan. Ular o'ta o'ziga xos, yorqin va turli-tuman bo'lib, urug'chilik patriarxal munosabatlaridan kelib chiqadi. Urf-odatlarining ko'pchiligi oilaviy hayotga oid bo'lib, bolaning tug'ilishi va tarbiyasi (beshik to'yi, xatna qilish), nikoh (fotiha to'yi, to'y) bilan bog'liq bo'ladi. Ko'pincha ular islom urf-odatlarining sehrarlik amaliyoti bilan bog'liq bo'lgan undan ham qadimiyroq shakllarga uzviy kirib ketishini namoyon etadi.

Etnolog olimlarning qayd etishicha, kishilar doimiy ravishda o'zligini anglashga, an'anaviy turmush tarzi, urf-odat va ma'naviyatini tushunib olishga ehtiyoj sezgan. Bu ehtiyoj natijasida turli sohalar, fanlar vujudga kelgan. Lingvistikaning maxsus sohasi bo'lgan etnolingvistikaning maydonga kelishida ham rasm-rusumlari, urf-odatlarini, an'analari bilan bir-biridan farqlanuvchi xalqlar va ularning tillari asos bo'lgan. Chunki avval har qanday etnik omil tilda o'z ifodasini topadi. Til muayyan tilda so'zlashuvchilarning turmush tarzini, mahnaviyatini, urf-odatlarini ifodalovchi vositadir. Chunonchi, har bir tilda shu tilda muloqot qiluvchilarning etnografik olamini ifodalovchi maxsus so'zlar bo'lib, ular etnografik leksikani tashkil qiladi.

To'y har bir xalq madaniyatida o'ziga xos tarzda nishonlanadi va turli xalqlar tomonidan bir-biriga o'xshash bo'lmagan urf-odatlar, ramzlar va so'zlar orqali ifoda etiladi. To'y – o'zbek tilida faqatgina ijobiy ma'noda qo'llaniladigan leksema bo'lib, uning barcha ko'rinishlari, xususan, “tug'ilish to'yi”, “beshik to'yi”, “chilla to'yi”, “sunnat to'yi”, “muchal to'yi”, “nikoh to'yi”, “payg'ambar to'y”, “hoji to'y”, “uy to'y”, kabilar xursandchilik bilan elga osh berib,

o'yin-kulgu, to'kin-sochinlik bilan nishonlanadi. Nikoy to'yi bilan bog'liq leksemalarga quyidagilarni kititish va mazkur ta'riflarni ko'rish mumkin:

Qadim- qadimdan britaniyalik kelinlar to'y kuni o'z bisotlaridagi eng yaxshi liboslarini kiyganlar. Ko'p asrlar davomida ingliz madaniyatida kelinlar uchun rangning ahamiyati bo'lmagan, hatto aksar xalqlarda salbiy taassurot qoldiruvchi qora rangli libos ham nikoh to'ylarida kiyilavergan. Biroq XIX asrda qirolicha Viktoriya shahzoda Albert bilan nikoh to'yida oppoq va uzun libosda namoyon bo'lgach bu rang inglizlarda o'zgacha taassurot qoldirdi va shundan beri nikoh oqshomi oppoq ko'ylak kiyish urfga kirdi. Bu odat hozirgacha hashamat va ulug'vorlik ramzi sifatida kelinlarga zeb bag'ishlaydi.

Ingliz madaniyatida to'y kuni kelin – kuyov bir – birlarining barmoqlariga nikoh uzugini taqadilar va to'y qasamyodini qiladilar. Nikoh uzugi mangu muhabbat ramzi sifatida taqiladi. Kelin – kuyov bir – birlarining o'ng qo'llaridan ushlab quyidagi nikoh qasamyodini aytadilar:

I, (name), take you, (name)
To be my wife/husband,
To have and to hold
From this day forward; For
better, foe worse, For richer,
for poorer,
In sickness and in
health, To love and to cherish,
Till death us do part,
According to God's holy law.
In the presence of God I make this vow.

Ma'nosi: men (ism) seni (ism) rafiqam/ erim qilib olar ekanman, bugundan boshlab yaxshida ham, yomonda ham, boylikda ham, nochorlikda ham, sog'likda ham, xastalikda ham to o'lim bizni ajratguncha sevishga va g'amxo'rlik qilishga Xudoning muqaddas qonuniga ko'ra Xudo oldida ont ichaman.

O'zbekistonda esa kuyov kelinning uyidan chiqib ketayotganida ushbu marosim o'tkaziladi. Bunda qarindoshlar, kuyovjo'ralar va kelinning dugonalari ishtirokida kuyov kelinning oyog'ini bosadi. Buning mazmuni shuki, birinchi bo'lib oyoqni bosgan kishi oilada yetakchi bo'ladi.

Lekin ko'p hollarda kelin kuyovga o'z xohishi bilan oyog'ini bostiradi. Bu uning dini va oilada ko'rgan tarbiyasi ta'siri o'laroq, erkakning o'zidan bir pog'ona yuqorida turishi va oilada erkakning yetakchiligini tan olishi bilan xarakterlanadi.

Kuyov kelinni uyidan olib ketayotganda kelinning yaqin qarindoshlari bir kosada guruch va loviyani aralashtirib ularga beradi. Bu odat ikki yosh ko'p farzandli bo'lib, farovon yashashsin degan niyatda qilinadi.

“Baxtli- saodatli bo'linglar”;

“Mana shu guruch va loviyaday o'zlaringdan ko'payinglar, o'g'il- qizli bo'linglar”;

“Serdavlat va serfarzand bo'linglar” singari iboralar bilan duo qilinadi.

Xalq og'zaki ijodi, tarixiy kitoblar va ajdodlardan qolgan yodgorliklarda qayd etilgan urf

– odatlar xalqlarning fikrlashini, ular uchun nima to'g'riligini va ezgulik haqidagi tushunchalarini ifodalaydi. Ular xalqlarning tarixi'va diniy qarashlari bilan bog'liq. Shunday ekan, lingvomadaniy tushunchalar ham turlichadir. Biroq yuqorida ko'rganlarimiz- ingliz va o'zbek xalqlarida nikoh to'y marosimi bilan bog'liq udumlar va odatlar bir –biriga mazmun jihatdan o'xshab ketadi. Va eng asosiysi, ularning zamirida kelin –kuyovning oilaviy hayotlariga mustahkam poydevor qo'yish va shakllangan yangi oilada an'anaviy udumlarning saqlanishi kabi ezgu maqsadlar yotadi.

REFERENCES

1. Арифханова З.Х. Современная жизнь традиционной махалли Ташкента. – Т.: Ўзбекистон 2020.
2. Asqarov M. To'y: kecha, bugun, ertaga: etnografik tahlil. 1 minute read uz.team. February13, 2019
3. Бўриев О ва бошқ. Ўзбек оиласи тарихидан. – Т.:Ўқитувчи, 1995.
4. Джурабаев А. Названия свадебных церемоний в Узбекском языка (На материалах андижанской группы говоров). Дисс... канд. филол. наук. – Ташкент, 1971. – С. 9.
5. Исмоилов Х. Ўзбек тўйлари. – Т.: Ўзбекистон, 1992;
6. Kurbanazarova N. Surxondaryo vohasi to,,y marosimi etnografizmlarining semantic tadqiqi va lingvomadaniy tadqiqi. –Termiz, 2021. –B-15.